

SCI-CONF.COM.UA

PRIORITY DIRECTIONS OF SCIENCE AND TECHNOLOGY DEVELOPMENT

**PROCEEDINGS OF VIII INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
APRIL 18-20, 2021**

**KYIV
2021**

PRIORITY DIRECTIONS OF SCIENCE AND TECHNOLOGY DEVELOPMENT

Proceedings of VIII International Scientific and Practical Conference

Kyiv, Ukraine

18-20 April 2021

Kyiv, Ukraine

2021

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

ІДЕОЛОГІЧНА ДОКТРИНА ПАНТЮРКІЗМУ В КАЗАХСТАНСЬКІЙ ГЕОПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ ТУРЕЧЧИНИ

Матей Юлія Федорівна,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
історичного факультету

Ямпольська Лариса Миколаївна,

науковий керівник, канд. іст. наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків, Україна

Вступ. Сучасний етап відносин між Казахстаном та Туреччиною характеризується високою інтенсивністю ділових контактів на всіх рівнях співробітництва. Туреччина визнає провідну роль Республіки Казахстан у Центральній Азії та вважає країну однією з найважливіших партнерів у регіоні. Разом з цим, така тісна співпраця має суперечливу оцінку, носить політичне забарвлення і є новою ідеологічною конструкцією євразійства. Це обумовлено тим, що в пострадянських державах Центральної Азії ідеологічна доктрина стала важливим фактором внутрішньої та зовнішньої політики, включаючи участь цих країн в інтеграційних проектах. У свою ж чергу, розпад Радянського Союзу і поява нових держав в колишній радянській Середній Азії в Анкарі сприйняли як появу позитивних передумов для початку реалізації геополітичних стратегій. У зв'язку з цим, Центральноазійський напрямок відразу став одним з найважливіших в турецькій зовнішній політиці.

Вищим керівництвом Турецької Республіки в особі восьмого президента Тургутта Озала була озвучена ініціатива створення наднаціонального тюркського політико-економічного простору, що передбачає створення єдиного ринку, загальної регіональної енергетичної системи та системи

транспортування енергоресурсів, а також визначення загальнонаціональної мови. Аналогічні процеси не втратили своєї актуальності й тепер, набуваючи при цьому нових рис. Аналізу зазначеним вище процесам, а також різних поглядів на події, що відбуваються і присвячене дане дослідження.

Стан наукової розробки теми. Проблема пантюркізму перебуває у центрі пильної уваги істориків, політологів, економістів. Значний внесок у розгляд питання зовнішньополітичної стратегії Туреччини у регіоні Центральної Азії зробили такі дослідники як, В. Головченко [1], Ю. Кудряшова [3], А. Мкртичян [4], Т. Стародуб та І. Сапицька [6], П. Швейцер [7], В. Шестаков [8], Ю. Узун [9].

Методологія. У даному дослідженні використовувалися описовий, конкретно-історичний, порівняльний, структурний, ретроспективний методи, метод періодизації та принцип історизму, системи та об'єктивності.

Мета дослідження полягає у аналізі впливу ідеології пантюркізму на формування турецької зовнішньополітичної стратегії щодо Казахстану.

Виклад основного матеріалу. Республіка Казахстан і Туреччина виступають за прискорення та поглиблення процесу двосторонньої інтеграції. Казахстансько-турецькі відносини характеризуються збігом інтересів з багатьох питань регіональної та міжнародної проблематики, енергетичної безпеки та економічної взаємодії, відображаючи, при цьому, стратегічний характер співпраці двох держав. Разом з цим, процесам, що відбуваються є й інше пояснення [1, с. 48].

Наприклад, торкаючись політичних інтересів Туреччини в реалізації нафтогазових проєктів, слід зазначити тенденцію зміцнення турецького впливу в Казахстані шляхом реалізації ідеології пантюркізму. І в цьому випадку не обійшлося без впливу заходу, зокрема Сполучених Штатів Америки [7, с. 217].

Річ у тому, що розпад СРСР викликав істотні зміни в глобальній і регіональній геополітиці та відповідно коригування ролі Туреччини в стратегічних планах США і блоку НАТО в цілому. Сфера геополітичних інтересів Туреччини поширюється на найважливіші регіони Євразії, зокрема,

Казахстан. США також бажає отримати доступ до нафтових запасів Каспійського моря і забезпечити їх транспортування на західні ринки. США та інші західні країни вже реалізують свої плани. Такі західні компанії як «Амосо Corporation» і «British Petroleum» займають провідні позиції в консорціумі АІОС – головному розробнику морських родовищ Каспію, а американська корпорація «Chevron» розробляє гігантське родовище Тенгіз у Західному Казахстані [7, с. 268]. Історично Росія та Іран домінували в регіоні Каспійського моря, проте зараз панування належить Туреччині, яку активно підтримує США.

Прагнення Туреччини, яке спирається на доктрину неоосманізму, грати більш значущу роль в Євразії передбачає пріоритетний розвиток Анкарою відносин не тільки з балканськими й близькосхідними країнами, а й з державами Центральної Азії, які знаходяться на перехресті транспортних коридорів та виступають учасниками багатьох енергетичних проєктів [4, с. 116].

Провідні західні країни, які ставлять перед собою мету відродження «Великого шовкового шляху» в обхід Росії, відводять Каспійському регіону ключову роль у своїх геополітичних планах. Йдеться про забезпечення доступу передових країн до багатих енергетичних запасів, якими володіють республіки Середньої Азії [6, с. 86]. Як зауважив одного разу помічник держсекретаря США з європейських і євразійських справ Роберт Блейк: «Центральна Азія лежить на критично важливому стратегічному перехресті, що з'єднує Афганістан, Китай, Росію та Іран. Тому США хочуть розширювати взаємодію з цим найважливішим регіоном» [8]. Тісно пов'язана із Заходом Туреччина змушена приймати такі правила гри. Однак при цьому турецьке керівництво намагається створити для себе максимально широке «вікно можливостей» для маневрування. Разом з цим, для зменшення критики з приводу прагнення Анкари взяти на себе роль нового «старшого брата» формальним лідером союзу тюркомовних держав Туреччина прагне зробити Казахстан [9].

До того ж Туреччина активно веде інформаційне маніпулювання масовою свідомістю в країнах пострадянського простору, в тому числі й в Казахстані.

Інформаційний вплив можна умовно розділити на вплив всередині країни (пропаганда певних постулатів всередині держави) і вплив зовні держави (дії, спрямовані на створення, трансформацію або знищення певного образу в очах керівництва і громадської думки іноземних держав) [1, с. 116].

Що стосується першого позначеного методу інформаційного впливу, то Турецька Республіка обрала такі інструменти маніпуляції масовою свідомістю населення Казахстану, як агітація, пропаганда, антипропаганда, дискредитація та підкуп. Базою для інформаційного впливу всередині країни стали газета «Заман» (у країні практично немає людей, які не читають цієї газети), фільми та ісламське телебачення, а також державні та недержавні навчальні заклади. За допомогою них керівний політичний клан помірних ісламістів реалізує зовнішньополітичний курс країни: в рамках поширення нової ідеології «турецького ісламу», що має на меті органічне поєднання політики, релігії та економіки, бути сателітом США, домагатися зростання в ієрархії американських партнерів, при цьому зберігаючи зовнішній суверенітет, і боротися за територіальну цілісність країни [8].

Зовнішній інформаційний вплив Турецької Республіки на Казахстан переслідує наступні основні цілі:

- створити позитивний імідж Туреччини, який викликав би почуття поваги та інтересу;
- продемонструвати всьому світу, що турецька держава може нести відповідальність не тільки за своїх громадян, але і за долю жителів інших країн;
- домогтися визнання з боку світової спільноти того факту, що Туреччина є державою світового рівня та має повноваження впливати на світовий порядок денний – чи то за допомогою військових операцій або за допомогою «м'якої сили» (пропаганди «турецької моделі») [4, с. 216].

Таким чином, зовнішньополітична діяльність Туреччини в країнах пострадянського простору спрямована на їх поступову інтеграцію на основі запропонованої Туреччиною ідеї євразійства, де Туреччина – країна, розташована і в Європі, і в Азії, – виступає ядром інтеграції.

Зовнішньополітична доктрина Турецької Республіки заснована на вмілому поєднанні ідей «Моста між Європою та Азією», пантюркізму, націоналізму, оновленого ісламу з одного боку та демократії та європейської ідеї – з іншого. Її інструментами є інтеграція в ЄС, НАТО, Організацію чорноморського економічного співробітництва, Турецьке управління зі співробітництва і розвитку при Апараті прем'єр-міністра Республіки Туреччина (ТІКА), Міжнародну організацію тюркської культури (ТЮРКСОЙ), а також посередницькі й миротворчі акції, акції солідарності (наприклад, діяльність приватної флотилії Маві Мармара) [3, с. 268].

З іншого боку Нурсултан Назарбаєв, вимовляючи свою знамениту промову в Туреччині, зовсім не мав на увазі зміну інтеграційної моделі [2]. Прихильники даної позиції вважають, що ключем до розуміння президентських висловлювань в Стамбулі є тільки економіка. Саме економічний аспект мав на увазі Нурсултан Назарбаєв, коли оголосив турецьких партнерів братами та запропонував бізнесу цієї країни активніше працювати з Казахстаном. Крім того, як вказують представники таких думок, дані обставини не можна розцінювати як антиросійські, оскільки історичним місцем пантюркізм зобов'язаний Росії, коли її підданий Ізмаїл Бек Гаспринський в газеті «Терджиман» почав розвивати філософію єднання тюркських і слов'янських народів Росії. Причому, що важливо, він, будучи філософом, був ще й філологом – саме він заклав основу нинішньої турецької мови, позбавивши його від перських і арабських запозичень. Те, що стосується ж сучасної Туреччини, то до пантюркізму є тільки регіональні уподобання [9].

З останніх же подій щодо взаємовідносин Туреччини та Казахстану заслуговує уваги засідання Вищої Євразійської економічної ради, що відбулося 24 жовтня 2013 року, де президент Казахстану Нурсултан Назарбаєв запропонував прийняти в Митний союз Туреччину, щоб припинити чутки про те, що під виглядом Митного союзу йде відродження СРСР [5]. А також розпустити Євразійське економічне товариство, оскільки зі створенням Євразійського економічного союзу Росії, Білорусії та Казахстану цей союз як

організація, багато в чому дублює його функції, не буде потрібна. До Євразійського економічного товариства не вступають Киргизія та Таджикистан, а на думку Нурсултана Назарбаєва, ці країни могли б приєднатися до Митного союзу як країни – спостерігачі.

Висновки. Отже, виходячи з вищенаведених фактів, можна констатувати, що сучасні турецько-казахстанські відносини характеризуються неоднозначністю дій, які відповідно мають різну оцінку з боку політиків та громадських діячів.

З одного боку присутність турецької сторони в економіці Казахстану має характер прискорення та поглиблення процесів різнобічної інтеграції. З іншого боку, існує тенденція зміцнення турецького впливу в Казахстані шляхом реалізації ідеології пантюркізму. Проте ці націонал-шовіністичні ідеї, які просуваються Туреччиною, не обходяться без впливу західних держав. Зокрема США, для забезпечення балансу своїх інтересів в регіоні, підтримує Туреччину та її геостратегію пантюркізму. Така практика об'єктивно сприяє виникненню міждержавних суперечностей, які слід виявляти, вивчати та адекватно використовувати державним і суспільним інститутам для захисту інтересів своєї країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. В. Головченко. Пантюркізм // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.:Парламентське видавництво, 2011. с. 534.
2. Зачем Назарбаев поехал к Эрдогану и имеет ли это отношение к Путину? URL: <https://regnum.ru/news/polit/2163849.html> (дата звернення: 14.04.21).
3. Кудряшова Ю. С. Турция и европейский союз: История, проблемы и перспективы взаимодействия. М., 2010. 364 с.
4. Мкртычян, А.А. Пантюркизм в геостратегии Турции на Кавказе как глобальная проблема современных международных отношений (Политологический анализ): дис. ... д-ра полит. наук. – М., 2003.

5. Перший заступник Міністра закордонних справ Руслан Демченко взяв участь у засіданні Вищої Євразійської економічної ради у м. Астана. URL: <https://mfa.gov.ua/news/15043-pershij-zastupnik-ministra-zakordonnih-sprav-ruslan-demchenko-vzyav-uchasty-u-zasidanni-vishhoji-jevrazijsykoji-jekonomichnoji-radi-u-m-astana> (дата звернення: 15.04.21).

6. Стародуб, Т., Сапицька, І. (2009). Нові підходи до формування системи регіональної безпеки у Чорноморсько-Каспійському регіоні. Стратегічна панорама, No 2, С.86–95

7. Швейцер П. Victory (Победа): Роль тайной стратегии администрации США в распаде Советского Союза и социалистического лагеря / Пер. с пол. Л. Филимоновой. Мн.: СП «Авест», 1995. 464 с.

8. Шестаков, В. Казахстан и соблазн пантюркизма // Фонд Стратегической Культуры. URL: <https://www.fondsk.ru/news/2012/10/24/kazahstan-i-soblazn-pantjurkizma-17302.html> (дата звернення: 11.04.2021).

9. Юлія Узун. Розвиток ідеї тюрко-турецького простору в XX столітті та її політичне значення для геостратегії Туреччини. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2016/2016-3-3/06.pdf> (дата звернення: 13.04.2021).